

Anna Kowalska

Akademia Ekonomiczna we Wrocławiu

ROZWÓJ ROLNICTWA EKOLOGICZNEGO W POLSCE

1. Wstęp

Rolnictwo ekologiczne jest to system gospodarowania o zrównoważonej produkcji roślinnej i zwierzęcej, w której podstawową zasadą jest eliminacja z produkcji rolniczej środków chemicznych, tj. nawozów mineralnych, pestycydów, antybiotyków, hormonów wzrostu itp. Rolnictwo ekologiczne jest najbardziej przyjazną przyrodzie metodą produkcji rolniczej, która umożliwia zwiększenie żyzności gleby oraz zachowanie różnorodności biologicznej i krajobrazowej [Rolnictwo... 2006, s. 28-29].

Początki rozwoju rolnictwa ekologicznego sięgają początku XX w. Pierwszymi krajami, w których zaczęły powstawać gospodarstwa ekologiczne były: Niemcy, Zjednoczone Królestwo i Szwajcaria. Jednak dopiero w latach osiemdziesiątych XX w. nastąpił jego intensywny rozwój, a wraz z nim zainteresowanie konsumentów żywnością ekologiczną.

W ostatnich 20 latach rolnictwo ekologiczne przeszło zasadniczą transformację, przekształcając się stopniowo z rolnictwa o charakterze lokalnym w rolnictwo coraz bardziej powiązane z systemem globalnym, w sferze zarówno produkcji oraz dystrybucji, jak i konsumpcji. Kształtujący się ekologiczny agro-żywnościowy sektor został objęty podstawowymi elementami składowymi, na które złożyły się:

- jednolite regulacje prawne,
- system certyfikacji i akredytacji,
- ujednolicone zasady handlu międzynarodowego produktami ekologicznymi [Łuczka-Bakula 2004, s. 25].

Podstawowym dokumentem regulującym zasady funkcjonowania rolnictwa ekologicznego, obowiązującym we wszystkich krajach Unii Europejskiej, jest Rozporządzenie Rady EWG z 1991 r. w sprawie produkcji ekologicznej produktów rolnych oraz znakowania produktów rolnych i środków spożywczych. W Polsce, tuż przed przystąpieniem do Unii Europejskiej, została uchwalona ustawa o rolnictwie ekologicznym (z dnia 20 kwietnia 2004 r., DzU nr 93, poz. 898), która określa

zadania i właściwości organów i jednostek organizacyjnych w zakresie rolnictwa ekologicznego. Powstał również polski system kontroli i certyfikacji procesu produkcji żywności ekologicznej. W 2006 r. do kontroli i przyznawania certyfikatów było upoważnionych 7 niezależnych jednostek certyfikujących powołanych przez MRiRW, których zadaniem jest kontrola gospodarstw oraz przetwórci ekologicznych, a także nadawanie certyfikatów.

2. Dotacje w rolnictwie ekologicznym w Polsce

Wsparcie finansowe dla rolników w Polsce, podobnie jak we wszystkich krajach Unii Europejskiej, pochodzi z dwóch źródeł [Rolnictwo... 2006, s. 30]:

1) z budżetu krajowego, z którego można dofinansować: prowadzenie badań dotyczących rolnictwa ekologicznego, w tym wykonywanie analiz na zawartość substancji niedozwolonych do stosowania w rolnictwie ekologicznym; koszty kontroli gospodarstw rolnych, prowadzących uprawy ekologiczne; działania promocyjne rolnictwa ekologicznego i jego produktów, w tym udział w targach krajowych i międzynarodowych.

2) z budżetu Unii Europejskiej: dotacje do powierzchni upraw ekologicznych na podstawie wniosków o przyznanie płatności z tytułu wspierania przedsięwzięć rolno-środowiskowych i poprawy dobrostanu zwierząt. Producent chcąc otrzymać dotacje musi przystąpić do programu rolno-środowiskowego (pakiet „Rolnictwo ekologiczne” – S 02).

Analizując wysokość dotacji oferowanych z budżetu krajowego oraz z Unii Europejskiej (tab. 1, 2 i 3) można zauważyć, iż dotacje dla rolników z Unii Europejskiej od 2002 r. wzrastają, co może świadczyć o wadze przywiązywanej do rozwoju rolnictwa ekologicznego w krajach Unii Europejskiej. Jest to również związane z obowiązkiem wyrównania wysokości dotacji do hektara powierzchni upraw we wszystkich krajach Unii Europejskiej. Wzrost dotacji jest istotnym kryterium, któ-

Tabela 1. Wysokość stawek dotacji do 1 ha uprawy ekologicznej (w zł) dla gospodarstw podejmujących produkcję i produkujących metodami ekologicznymi

Rodzaj uprawy	Gospodarstwa w roku poprzedzającym uzyskanie atestu				Gospodarstwa posiadające atest			
	2001 r.	2002 r.	2006 r.	2007 r.	2001 r.	2002 r.	2006 r.	2007 r.
Warzywne	600	500	980	1540	450	400	940	1300
Rolnicze	450	200	680	800	360	150	600	750
Sadownicze	660	550	1800	1800	540	450	1540	1540
Plantacje jagodowe	690	550	1800	–	600	500	1540	–
Łąki, pastwiska	150	80	330	330	120	50	260	260
Rośliny zielarskie	–	–	–	800	–	–	–	720

Źródło: [Rozporządzenie MRiRW 2002].

rym kierują się rolnicy przy podjęciu decyzji o przejściu z rolnictwa konwencjonalnego na rolnictwo ekologiczne, zwłaszcza że mają one zrekompensować straty związane z prowadzeniem upraw metodami ekologicznymi.

Natomiast stawki dotacji do kontroli gospodarstw oraz na przeprowadzanie badań, pochodzące z budżetu krajowego, z roku na rok maleją.

Tabela 2. Stawki dotacji na dofinansowanie kosztów kontroli gospodarstw w 2004 i 2006 r. (w zł)

Lata	Powierzchnia gospodarstwa (ha)					
	≥ 5	>5-10	>10-20	>20-50	>50-100	>100
2004	600	750	800	900	1000	1100
2006	450	500	550	600	650	700

Źródło: [Rozporządzenie MRiRW 2004].

Tabela 3. Stawki dotacji na prowadzenie badań w rolnictwie ekologicznym w 2004 i 2006 r. (tys. zł)

Przeprowadzenie badań w:	Stawki dotacji	
	2004 r.	2006 r.
Warzywnictwie (w tym uprawa ziół)	do 700	do 450
Uprawach polowych	do 700	do 450
Sadownictwie	do 700	do 450
Produkcji zwierzęcej	do 600	do 300
Przetwórstwie produktów roślinnych i zwierzęcych	do 500	do 300
Ochronie zdrowia zwierząt	do 400	do 200
Zakresie marketingu i promocji	do 300	do 200

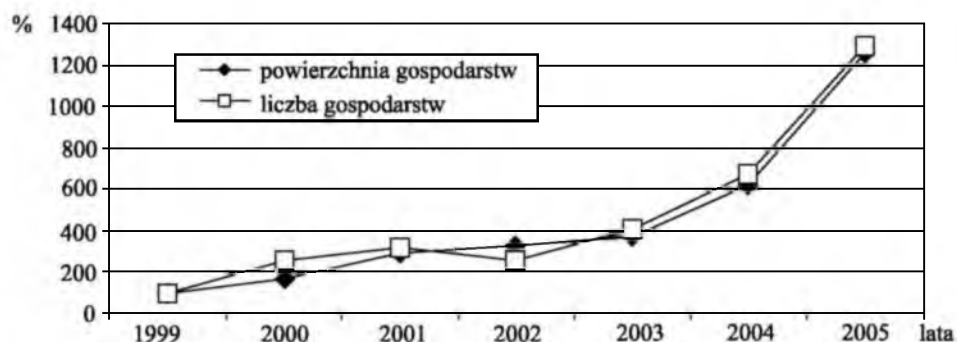
Źródło: [Rozporządzenie MRiRW 2004].

Państwa europejskie i Unia Europejska stwarzają zachęty do rozwoju rolnictwa ekologicznego w postaci dotacji dla rolników. Obserwuje się także rosnące zapotrzebowanie na zdrową i bezpieczną żywność, zwłaszcza po licznych aferach dotyczących np. stosowania antybiotyków, zawartości dioksyn, a także chorób zwierząt hodowlanych, tj. BSE czy pryszczycy.

3. Rozwój rolnictwa ekologicznego w Polsce w latach 1999-2005

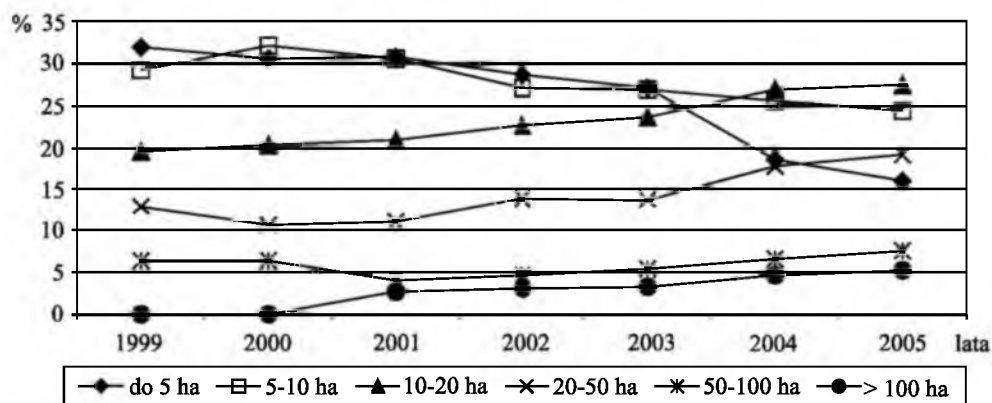
Rolnictwo ekologiczne zaczęło się w Polsce rozwijać na początku lat dziewięćdziesiątych XX w. (gdy istniało 27 gospodarstw ekologicznych), jednak jego znaczenie w ogólnym rolnictwie było marginalne. Rosnący udział (choć nadal marginalny w porównaniu z krajami UE) widoczny był od 1999 r. (gdy było 555 gospodarstw ekologicznych). W dużym stopniu wpłynęła na to pomoc państwa w postaci dotacji oraz powstające regulacje prawne dotyczące rolnictwa i żywności ekologicznej. W latach 1999-2005 liczba gospodarstw ekologicznych wzrosła prawie 13-krotnie i w 2005 r. zarejestrowanych było 7183 takich gospodarstw (rys. 1).

Największy przyrost gospodarstw ekologicznych nastąpił w 2005 r., ich liczba w porównaniu z poprzednim rokiem zwiększyła się około 2-krotnie. Również po-

Rys. 1. Dynamika wzrostu powierzchni upraw i gospodarstw ekologicznych w Polsce w latach 1999-2005
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS [*Ochrona...* 2000-2006].

wierzchnia upraw metodami ekologicznymi w latach 1999-2005 wzrosła z 13 284 ha do 167 740 ha, tj. ponad 12,5 raza. W badanym okresie średnia wielkość gospodarstwa od 2003 r. kształtowała się na podobnym poziomie i wynosiła około 23,5 ha. Mimo, iż średnia wielkość gospodarstwa ekologicznego w Polsce nie wzrasta, można zaobserwować pozytywną zmianę w wielkości gospodarstw ekologicznych (rys. 2). Zaczyna wzrastać liczba gospodarstw o większych powierzchniach (10-100 ha), a maleje liczba gospodarstw o małych powierzchniach (do 10 ha). Najwięcej gospodarstw ekologicznych w Polsce ma powierzchnię 10-20 ha. W 2005 r. miały one 27,5% udziału w ogólnej powierzchni gospodarstw ekologicznych. Od 2001 r. wzrasta również udział gospodarstw o powierzchni powyżej 50 tys. ha. W 2005 r. ich udział wynosił prawie 13% ogólnej powierzchni, w tym powyżej 100 tys. ha około 5,2%. Wzrost wielkości gospodarstw ekologicznych jest podyktowany tym, iż małe gospodarstwa ekologiczne są nisko dochodowe, gdyż ciężko wypracować

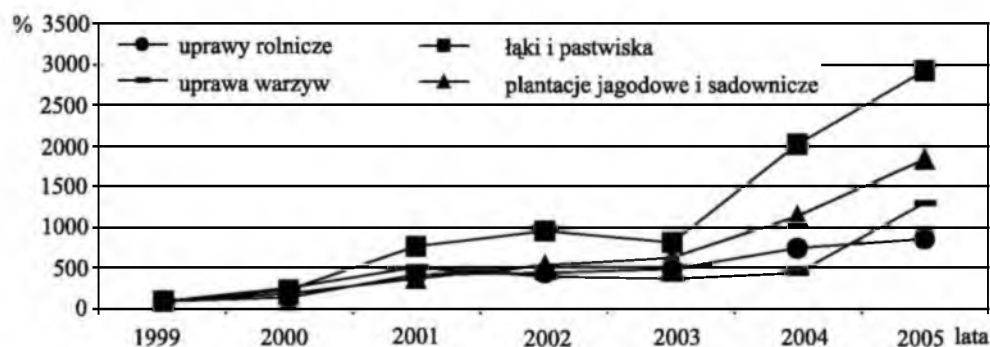

Rys. 2. Struktura gospodarstw ekologicznych w Polsce według grup obszarowych w latach 1999-2005
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS [*Ochrona...* 2000-2006].

im zadowalające zyski. Większe powierzchnie wiążą się również ze znacznie wyższymi dotacjami z UE.

Najwięcej gospodarstw ekologicznych funkcjonowało w województwach południowo-wschodniej Polski, tj. małopolskim – 1177, podkarpackim – 885, świętokrzyskim – 785 oraz lubelskim – 773. Największy przyrost gospodarstw ekologicznych w latach 1999-2005 nastąpił w województwach: podkarpackim – ponad 44 razy, zachodniopomorskim – ponad 6,5 raza oraz małopolskim – 4,4 raza. Największy przyrost liczby gospodarstw ekologicznych (ponad 3-krotnie więcej) w ciągu ostatniego roku odnotowano w województwie lubuskim. Natomiast najniższy przyrost wystąpił w lubelskim – 0,65, śląskim – 0,68 oraz świętokrzyskim – 0,76 [Ochrona... 2000-2006].

W 2005 r. w gospodarstwach ekologicznych w Polsce największy obszar zajmowały łąki i pastwiska – około 55% ogólnej powierzchni upraw ekologicznych. Uprawy rolnicze stanowiły około 38% ogólnej powierzchni gospodarstw ekologicznych. Uprawy warzywne oraz plantacje sadownicze i jagodowe miały marginalne znaczenie wśród upraw ekologicznych i ich udział wynosił odpowiednio 2,4% oraz 5,1% ogólnej powierzchni gospodarstw ekologicznych. Przyczyn tak dużego udziału łąk i pastwisk oraz upraw rolniczych w stosunku do ogółu upraw ekologicznych należy upatrywać w niewielkiej pracochłonności tego typu upraw w stosunku do plantacji jagodowych czy upraw warzywnych. W latach 1999-2005 widoczny był wzrost wszystkich upraw ekologicznych (rys. 3). Najbardziej widoczny wzrost (prawie 30-krotny) odnotowano w powierzchni łąk i pastwisk, ponad 18 razy powiększyły się plantacje sadownicze i jagodowe, 13-krotnie zwiększyła się powierzchnia upraw warzywnych oraz prawie 8,5 raza upraw rolniczych.

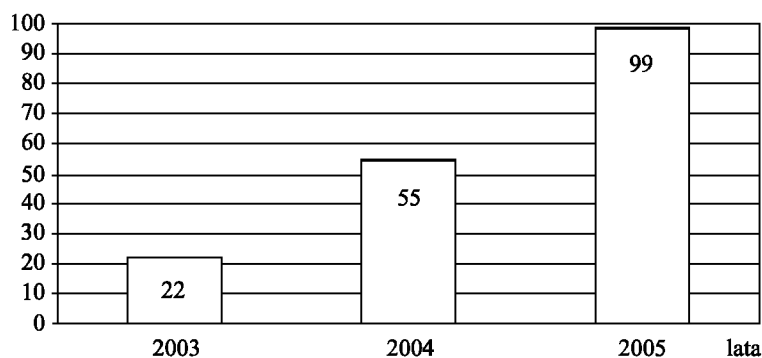

Rys. 3. Dynamika wzrostu poszczególnych upraw ekologicznych w Polsce w latach 1999-2005 (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS [Ochrona... 2000-2006].

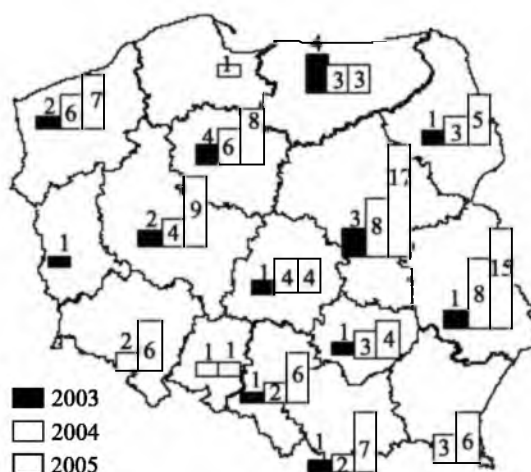
Na terenie Polski z roku na rok rośnie liczba przetwórci zajmujących się przetwórstwem produktów z upraw ekologicznych. W ciągu ostatnich 2 lat liczba ich wzrosła 4,5 raza i w 2005 r. funkcjonowało już 99 przetwórci (rys. 4). W 2005 r.

najwięcej z nich było zlokalizowanych w województwach mazowieckim (17) oraz lubelskim (15). Najslabiej rozwinięte przetwórstwo występowało w województwach: lubuskim, pomorskim oraz opolskim (rys. 5).

Rys. 4. Liczba przetwórnictwa produktów rolnictwa ekologicznego w latach 2003-2005

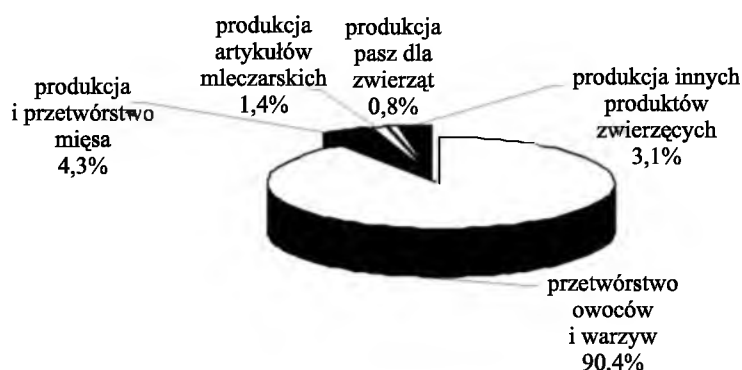
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS [*Ochrona...* 2004-2006].

Rys. 5. Liczba przetwórnictwa produktów rolnictwa ekologicznego w poszczególnych województwach w latach 2003-2005

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS [*Ochrona...* 2004-2006].

W 2005 r. polskie przetwórnictwo produktów ekologicznych najchętniej zajmowały się przetwórstwem owoców i warzyw – ponad 90% całego przetwórstwa (rys. 6). Pozostałe uprawy ekologiczne i ich przetwórstwa miały niewielkie znaczenie: produkcja i przetwórstwo mięsa – 4,3%, produkcja innych produktów zwierzęcych – 3,1%, produkcja artykułów mleczarskich – 1,4% oraz produkcja pasz dla zwierząt – 0,8%.

Rys. 6. Struktura przetwórstwa ekologicznego w Polsce w 2005 r.

Źródło: [Ochrona... 2006].

4. Wnioski

Na podstawie prowadzonej analizy można wysunąć następujące wnioski:

1. Wzrost dochodów ludności, a także rosnąca świadomość Polaków dotycząca jakości kupowanych produktów będą wpływać na intensywny rozwój rolnictwa ekologicznego.

2. Wsparcie finansowe (z budżetu krajowego oraz z Unii Europejskiej) zachęca rolników do przejścia z rolnictwa konwencjonalnego na rolnictwo ekologiczne, jest to widoczne zwłaszcza na obszarach południowo-wschodniej Polski, czyli w regionach o bardzo dużym bezrobociu, a zarazem o bardzo dobrych warunkach środowiskowych.

3. Widoczna jest również duża dynamika wzrostu powierzchni gospodarstw rolnych, zwłaszcza dużych powierzchniowo, co może świadczyć o coraz bardziej profesjonalnym podejściu polskich rolników do produkcji ekologicznej. Rodzinne gospodarstwa ekologiczne coraz częściej przekształcają się w gospodarstwa wysokotowarowe.

4. Intensywny wzrost liczby przetwórci świadczy o rosnącym zapotrzebowaniu na przetworzone produkty ekologiczne. Jest to szansa osiągnięcia znacznie większego zysku ze sprzedaży i rozwoju rynków zbytu. Dotyczy to zwłaszcza produktów eksportowych do krajów Unii Europejskiej.

Literatura

- Łuczka-Bakula W., *Rolnictwo ekologiczne w okresie globalizacji*, [w:] *Gospodarka żywnościowa i obszary wiejskie wobec procesu globalizacji*, red. W. Łuczka-Bakula, AR, Poznań 2004.
Ochrona Środowiska, GUS, Warszawa 2000-2006.
Rolnictwo i gospodarka żywnościowa w Polsce, MRiRW, Warszawa 2006.

Rozporządzenie Rady (EWG) nr 2092/91 z dnia 24 czerwca 1991 r. w sprawie produkcji ekologicznej produktów rolnych oraz znakowania produktów rolnych i środków spożywczych, (DzU WE L 198 z 22.07.1991, z późn. zm.).

Rozporządzenie MRiRW z dnia 22 maja 2002 r. w sprawie stawek dotacji przedmiotowych dla różnych podmiotów wykonujących zadania na rzecz rolnictwa, DzU nr 65, poz. 595.

Rozporządzenie MRiRW w sprawie stawek dotacji przedmiotowych dla różnych podmiotów gospodarczych wykonujących zadania na rzecz rolnictwa, DzU z 2004 r., nr 72, poz. 655. Ustawa o rolnictwie ekologicznym z dnia 20 kwietnia 2004 r., DzU nr 93, poz. 898.

DEVELOPMENT OF ORGANIC AGRICULTURE IN POLAND

Summary

Since 1999 organic agriculture in Poland has been developing intensively. In 2005 there were 7183 organic farms which occupied the area of 167 740 hectares. The biggest number of organic farms were located in małopolskie, podkarpackie, świętokrzyskie, and lubelskie provinces. Growth in the number of large farms (over 10 hectares) was noticed. Dynamic growth in the area of meadows, pastures, orchard, and blueberry plantations has been noticed in the last few years. Since 2003 a dynamic development in organic food processing industry, especially in the area of fruit, vegetable and crops processing, has been observed.